

Duggel.
Bm
100

l. 50.

X. 168

MANUALE Lapponicum.

Tat lie:

**Braude: Kiete: Kirieg / Joi-
te miij adnestop / Rabmatom:**

- I. Konuk Dawidin Psaltar.
- II. Salomont Patowaijase.
- III. Salomont Sarnotee.
- IV. Jesus Syrachin Kirie.
- V. Catechesis D. M. L. Tain Kätes
Pakatusin.
- VI. Ahte vza Kirko: Ordni.
- VII. Ewangelia ia Epistoleg / Collecta ia
Kockolwasa farte Sodnopäiwin ia
Passe päiwin/pirra Jäge.
- VIII. Christusen Pijdnen Historia.
- IX. Jerusalemi Häwatemen pirra.
- X. Ahte vza Psalm: Kirie.
- XI. Ahte vza Käckolwas: Kirie.

Mijen Armolas Kättif Buda manga/tacka:
com Same: Kiel/ ja suun Majestetin
Kudoim trycketom C. G. TEMMEL.

Stockholmis /

Henrich Keyser Ludni/ Tan Jägen
1648.

Then Stormechtigste Högborne Furstinna
och Fröken /

Fr. CHRISTINÆ

Sweriges / Göthes och Wendes vth-
forade Drottning och Arssurstinna / Storsur-
stinna til Finland / Hertiginna vthi Esiland
och Larelen / Fröken vthöfwer In-
germanland / etc.

Min Allernädigste Drottning.

SStormechtige / Högborne Fur-
stinna / Allernädigste vthforade Drottning /
Gudz Ande säger igenom K. Dawid / Psal. 86.
HERren skal predika låta i allahanda Tungo-
mål / at och några aff them skola ther födde war-
da / och the Sångare skola alle i tigh siunga til
skiffes / såsom i een Dank. Andegh thenne
Prophetia egenteligen talar om the Nye Te-
stamentes Begång och Predikan på Grefisk o
genom Apostilarna / hvilket Språk så war ibland
allt Folk så gem. ent / at thet ock vthi Rom öfwa-
des. Och fö. siås här medh icke allenast thet
Nye Testamentet / vthan och heele thet Gamble
Testamentet / som sedan bleff vthaff Hebræa tå-
lat in vppå Grefisko aff the suttige Interpretib.
på

på thet thenne Prophetia måtte blifwa vpsylt.
Lijkwäl när man rätt öfvertväger och betrach-
tar then H. Andes mening här vthi / så förstår
Gudz Ande vthi thenne Prophetia icke allenast
thet Grefiske Språket vthan och allehanda
Tungomål vthi Werlden: At Jesu Christi E-
wangeliium och andra Bibliske Böcker skola
skrifwas och predikas på allehanda Språk och
Tungomål / effter then 19 Psalmens Prophetia:
Intet Måål eller Taal är / ther man theras Röst
icke hörer; Såsom han wille säga: Thet är in-
tet Språk eller någon Nation ther Ewangeliium
genom Apostilarna icke hafwer låtit sigh höra /
Vthan thet heeter så: Theras Röst går vth i
all Land / och theras Taal in til Werldennes En-
dar. Vthsluter altså ther medh Apostilarnas
Personer / at the sielfwe intet hafwa kunnat
komma vthi alle Werldennes winklar / Men in-
sluter Ewangeliium och theras Lära / som sedan
är predikat och hördt vthi all Land / Rum och
Tungomål. Om nu Ewangeliium vet Aposti-
larnas tindh / eller effter them / förr eller senare är
wordet predikat vthi heele Werlden / behöfues
intet här tala eller något at omröra / vthan thet
weet man / at Hedningarna äre inexcusabiles och
vthan vrsäcke / Rom. 1. Enån idagh är Rycket
hoos them om Christo och hans Ewangeliio:

6 II

Men

Men at the intet sökia wijsdare kundskap ther
om/är theras egen skuld: HERRN Gudh gör
sitt til uti saken/ En han säger/Malach. 1. Ut So-
lennes Uppgång alt in til Nedergången/stal mitt
Namn hårligit warda ibland Hedningarna /
och i all Rum skal mino Namner öfkt / och ite
reent spijsoffer offerat warda: En mitt Namn
skal hårligit warda ibland Hedningar / säger
HERRN Zebaoth: Ja/ HERRN Christus sielf
ock: Matth. 24. Thetta Ewangelium om Riket
skal predikas vthi heele Werlden / them til ett
witnessbörd. Aff thesse och otalige många flere/
som hoos Propheterna här och ther then H. An-
des Prophetier om Hedningarnas Kallelse fin-
nes/ är otwifwelachtige sant / thet Upparna som
nu boe uti Fiäll/när och fast vnder Polo och Norr-
suernan/ hafwa haft Gudz ord/ En Gudh är sans-
färdigh uti sitt Löffte och tillsättelse/han låter intet
feela uti något det han talat hafwer/ *Exod. 34. Esa. 40*
Men huruledes och på hwad tindh the hafwa
ther ifrå affallit/kan man vthi thenne korta och
ensaldige Dedication nu så enkannerligen intet
förmåla: Men här effter om Gudh wil/ achtar
man vthi en särdeles Materia ihugkomma/ huru-
ledes Upparne äre komne til boe vthi Fiäll/ och
annat sligt/som om theras wäsende troo wärdes-
ligen kan berättas/ Nu och wid närwarande oc-
caſion

caſion är man allenast skylligh göra then aller-
högste Gudi en innerligh Tacksäneſe/som them
äter och för någon tindh sedan/ vthi någre Högh-
loflige Konungars nämligen E. K. M:^{ts} Herfä-
ders tindh/ hafwer aff sin guddomlige Nåd häd-
stedeels genom then H. Döpsen lätit biſwa
sins Församlingz Ledamöter/ såsom och effter
thet tillfälle och difficultet som i begynnelsen mon-
de wara/ någorledes informeras och vnderrättas
vthi Catechismi stycken: Andogh vthi theſ rät-
ta förstånd någon tindh hoos them ſeel och man-
gel warit hafwer. Men nu vnder E. K. M:^{ts}
Regimente bliſwer then quetela och klaga betas-
gen/ therföre man och näst Gudh bör göra och
hembära E. K. M:^{ts} en vnderdänig Tackſäneſe/
at E. K. M:^{ts} thet barbariske Folkets påbegynte
information och vnderwiſning icke allenast hål-
ler vthi förrige terminis/ vthan och märkeligen
och hoos alle Chrifne ganska berömligen/ aff
Kongligh åhuga medh alt alfwar / tiſſwer och
niit/ ökar och förmerar. E. K. M:^{ts} hafwer här
til icke allenast vthi thet Sdelandet Lapmarken
medh befoſnat lätit många Kyrkor vprättas/
them med Predicanter och Lärare riſkeligen för-
ſorget / Utan E. K. M:^{ts} bäär liſka ſom ett dage-
ligt beſtyrmer om theras ewiga ſaligheet. Och
hafwer E. K. M:^{ts} liſka ſom Juda Konung Jo-

fias fan Mosi's Lag vti Templet/ som borttappa
och heelt förglömd war/ 2. Reg. 23. nu funnit thetta
Manuale vti Herrans huus/ hwilket wisseligen
war förlorat och förkomit/ intet så för E. K. M:^s
then lijka som Timotheus af barndomen hafwer
läsit then H. Skrifft/ 2. Timoth. 3. Och med Assaph
mehr HERRen älskat än Himmel och Jord/
Psal. 73. Vthan för thet fattige Folket Capparna/
som på sitt eget Tungomål thet förr intet hafwer
haft/ en heller wetat något ther aff: E. K. M:^s
hafwer lätit thet transfereras på thes eget språk
vthi then acht/ at thet skal läsas och predikas för
them/ hwar af the kunna hafwa en godh och nöd-
achtig vnderwiffning om thes ewiga saligheet/
ett Christeligit och ärligit Lefwerne. Man läser/
2. Reg. 18. at när Konung Hisehia sågh thet Menig-
heeten begynte dyrka Koppar Ormen then Mo-
se giordt hade/ slogh han honom sönder och kallas
de then Nehustham, thet är/ ett ringa Kopparsme-
le: Alltså kan thetta Manuale kallas samma Hi-
schia Hammar ther medh E. K. M:^s lijka som
then andre Hisehia/ näst Gudz nådige bistånd/
sönderbrüter/ aflegger och bortkastar ifrån then
benågne Menigheeten til Affguderij Capparna/
alle Lapides Religiosos thet är/ alle dyrkade Ste-
nar (Seiter) Högar/ berg och trumbor (Lannus)
them the aff thes Hiertas blindheet och sinnes
fåfänge

fåfängelighet brukat/ venererat och dyrkat haf-
we/ och kallar them ett ringa sieen: och trädfyncke.
Med råta kan thetta Cappiske Manuale och kal-
las thet Swärd/ ther medh then tyranniske och
affgudiske Drottning Athalia bleff dräpen/ och
Swerste Prästen Jojada sedan gjorde ett För-
bund emellan sig/ Menigheeten oc Konungen/ at
the skulle tiåna HERRanom/ 2. Par. 23. Alltså dräper
E. K. M:^s och förlägger med thetta Manuali, som
är indel Gudz Ord/ alle Trullkarlar och Affgudas
dyrkare vthi Lapland/ görandes lijka som Joja-
da ett Förbund emellan sigh/ Capparna och Prä-
sterna / At E. K. M:^s intet afflåter plantera och
fortsättia Gudz Lagh och Ewangeliu/ at Cap-
parna måtte tiåna HERRanom/ och Prästerna
med alla krafter och yttersta förmågo arbeta och
them vnderwiffa. Lijka mätte kan thetta Ma-
nuale kallas Nebucadnesars dröm/ then Daniel
påfan och honom vthtydde/ ther af Nebucadnesar
sedan bekände Daniels Gudh/ Dan. 2. Samalun-
da E. K. M:^s hafwer och lijka som Daniel råkat
på thetta Manuale och thes vthtydelse / ther aff
Capparna kunna bekänna E. K. M:^s Gudh/ then
som Himmel och Jord giordt hafwer. Ytterlis-
gare må thetta Manuale kallas thet Altaret vthi
Athen/ som war dedicerat DEO IGNOTO; Hwilke
okände Gudh Apostelen Paulus för them predi-
ade

kade och bekänd gjorde / *17.* Således tilägnat
och förlåner E. K. M.^{te} thetta Manuale Appar-
na / hwilkom det hafwer warit ofunnigt / och lyfka
som Paulus låter thet almänt läsas och predikas /
at the här aff then rätta Guden känna måge / och
sätta: Våre Fäder hafwa haft falska och fåfånga
Gudar som intet hielpa kunna / *16.* Om then
stora Drottningen vti Caldeen Semiramis aff
ett heroiskt modh och sinne vthi Historierne är
mycket prisfligh thesfore / at när vproor en gång
är blefvet itändt i Babylonien / oc hon i thet haf-
wer satt sigh nedh / til at låta sigh tilbörligen och
såsom thet medh een Drottning är eenligt be-
smuckia / hafwer hon / tå thet henne bleff bodat /
straxt åsatt all Prydning / och Loppet medh hån-
giande håär til at förtaga och stilla samma vpro-
oor: Huru mycket mehr blifwer E. K. M.^{te} hö-
ga Konglige Namn hoos alle effterkomande / ja /
HERRanom Gudi sielff vti een ewigh äminnelse /
Hvilken oachtat thet stora och swåra Krigz bul-
ler / som E. K. M.^{te} och wårt kære Fädernesland
nu en lång tidh hafwer swåswat vthi / hafwer
doch E. K. M.^{te} mitt vthi thetta Krigztumult
kastat ett Sga / och befymmer draget om Kyrkors /
Academiens / Gymnasiens och Scholors byg-
ning och vppehålle: Såsom och vthi gudeligh
acht och försvar tagit then rätta Ewangeliske

Reli-

gionen / sampt andra nödiga och nyttiga
Bookliga Konster / them E. K. M.^{te} sielff så högt
æstimerer och älskar / at the på ringa tidh här i
Riket merkeligen äre förmeerade. E. K. M.^{te}
meriterer förthenstul medh godh skåål at införas
och högloftigen berömmas in Annalibus och Hi-
storierne / och thet mycket mehra än then Calde-
ske Semiramis / Ty hon stillade allenast ett vpro-
oor vthi thet werldzliga Regimentet / såttandes
å part och affsides så länge sin Kongliga Skrud
och Prydning: E. K. M.^{te} hafwer sin Kongliga
Prydning och Chrona intet welat antaga / förr
än icke allenast then Krigz Flam som nu en lång
tidh häffigt hafwer brunnit / thet Gudh så tåce-
les / kan stillat warda / Vthan E. K. M.^{te} hafwer
högeligen sigh bekymbrat om Gudz åhra och sin-
ne Vnderfåtares / i synnerheet the oförfarne Pape-
pars ewiga Saligheet: Och E. K. M.^{te} hafwer
straxt och för thes vndsångne Kongl. Regering
fast såsom Semiramis / lyfka som med vthslaget
och oflåtat håär / thet är / förutan all stoor åhuga
om sitt egit vthsmuckiande / igenom E. K. M.^{te} och
Rikzens för thetta respectiue Regering och För-
myndare / merkeligen låtit påstijna thenne sin
Konungzlige försorg om Gudz helige och klare
Ordz Predikan / och alle thes trogne Vnderfåta-
res Saligheetes medel och wågh: Effter som och

a v

theres

theres Excellentier och Näder i thetta pntet haf-
wa anbefalat och pålagt min ringe Person thet
Swenske Manualis Translation vppå thet Lappis-
ske Tungomålet. Och ändoch iagh vthi all öds-
miukheet kunde mig hâr fôre excusera; enkans-
nerligen och förnembliqst therfôre/at thet Lappis-
ske Språket war mig aldeles obekânt och frem-
mande/ther vthi iagh/såsom en nyskommen til
Embetet/mig hîfôrende intet hade öfwat: Så
hafwer iag doch lijk wäl i vnderdånig respect och
hørsamt följe aff then Konglige och nådige befäl-
ning som mig öwårdig war tilkommen/ mehra
i acht tagit min skyldigheet hâr vti / än confidere-
rat min oförfarenheet och Materiens widlöfftig-
heet/ besinnandes ther brede widh/ mig wara
widh then ålder at iagh än tå kunde låra andra
och flere Språk: Hafwer således vti HERRANS
Nampn/effter E. K. M: nådigste Befalning/ta-
git mig fôre thesse Translationen, ther vti giordt
all mögeligh flit/ hållt och förnåmst/ thet ach-
tandes/ at sensus genuinus vthi alt kunde blifwa
träffat/ Jämte observerandes och i acht tagan-
des the varieteter vthi Dialecterne och then åtskil-
lighheet som i thet Lappiske Språket finnes: Efter
som iagh ther til hafwer brukat mig til vnder-
rättelse the förnåmste Tålkar vthur Lapmarker-
ne / så at förmodeligen alla skola kunna thesse

ver-

versionen förstå / the ther eliest åre rätt förfarne
vthi thet Lappiske Tungomålet/eller sedermehra
komma til thesse Manualis öfning och bruk. Och
såsom iagh fuller wäl kan besinna/ at många både
högre och nedrigare/ samt alle Chrisne Mennt-
skior/andelige och werldzlige/ the som andeligen
åre sinnade och gärna öndstla the blinde Lappars
vplysning/skole hålla thetta för ett godt och nyt-
tigt wårck/ och öndstla at thet måtte komma vti
dagsliuset: Så twiflar iagh och intet/ at män-
ge af egen nyttige Menntskior lære skatta thet för
en såfångia/ och intet wårdt at ther på skal antin-
gen arbetas eller något kostas/ vthan heller willa
thet/ at Lapparna måge altidh blifwa vti theres
gamble mörker och förrige wahna/ som the en
rund tidh warit hafwa: Så är lijk wäl/genom
Gudz macht ther medh så wiida kommit / at thet
nu synes för Gogonen emoot alle Munchrines
willje/then högste Gudh gifwe wiidare Lycko och
Wålsignelse til sielfwa öfningen. Theß vtsår-
digande aff Trycket hade wäl kunnat wara rich-
tigh för detta/effter som man medh Versionen för
någon godh tidh sedhan hafwer warit sårdigh/
om icke åtskillige hinder theß emellan alt sådze
hade infallit / til desß Hans Excell: Her Riks
Skattmästaren är åter til bakas ifrån Liffland
hijt heem kommen / och vppå theß Afftryckians-
de och

de och fullkommenheet medh all Nym och Alls
war driifwit aff tydigh åhuga / skaffandes
sämte sine Herr Colleger Riksz och Cammer-
rådih til Wårckets försårdigande nödige medel
widh handen.

Och emedan thetta Manuale aff E. K. M:^{ts}
är upfunnit och besalat at publiceras och utkom-
ma på Lappiske Tungomålet / så är theti sigh
sielff skåligh / at thet nu kommer til E. K. M:^{ts} och
vnder E. K. M:^{ts} högloflige Rampn vthgår / vti
een sådan Form såsom thet här synes och præsen-
teres: Sndst ar för min Person / iagh ringa och
oswårdige Tjänare / at thet alt måtte vara giordt
och lända til Gudz Rampns åhra / E. K. M:^{ts} ett
öddödeligit Rampn / och Lapparna til en rätt vn-
derwilsning vthi Gudz Ord / och pålychtonne en
etwigh fromma och saligheet. Sidst och til thet
ytterste belangande mitte wälmeenta här uppå
antwände Arbete / beder E. K. M:^{ts} iagh aller vn-
derdånigst thet E. K. M:^{ts} thetta sitt Lappiske
Manuale, såsom och min vti thes Translation gior-
de flit och arbete / tåckes medh Nåde och Gunst
förmärkla / såm wäl migh och mitte Embete medh
all gunstigh benågenheet wårdigas taga vti sitt
Kongliga Hegn och Förswar / emoot alla them
som medh een momist Tunga gärna wilia förkle-
na / förtala och förhindra thet the sielfwe in-
tetta
funna

funna vthrätta / hwilket iagh och ödmu-
keligst förhoppas at skola ske / öndskandes och besallan-
des E. K. M:^{ts} här medh vthi then Allerhögstes
nådige bestydd och protection til långwarig Hlth-
helsa / såsom och all Kongligh wälmeago / ett godt /
roligt och segerfamt Regimente. Datum Tornåå
iplo die S. Michaelis Archangeli. An-
no 1648.

E. K. M:^{ts}

Underdånigste och troostkylligste
Tjänare

Johannes I. Tornæus
Bothn.

Then Christelige och Rättsinnade Läsare
ren Helse och Tjänst/ etc.

Sodh Christen och rättsinnade Läsare / huru mycket
the Swenske hålla aff thet Swenske Manuale / är
ther och aff kunnigt / at alle bruka thet både vthi större
och mindre Format / som hwar hafwer Lust til. Thersfore
hafwer och Hennes Kongl. May.^{te} wår allernädigste Drot-
ning befatat at vthtolka thet på Lappiske Tungomålet / at
och the måge blifwa aff thet stora Nyttia deelachtige / Säs-
som aff H. K. M.^{te} här hoos fogade allernädigste Breff
är til förnimma. Och ändogh vthi samma H. K. M.^{te}
Breff migh anbefales thet mindre Manuale som först
bleff på Swenska afftryckt / så hafwer iagh lijkwäl vthi en
godh Mening tagit migh före thet större at förtälka och afs-
fättia / både för gröfware Tryck / och större Format skul / sä-
som och thersfore / at vthi thet mindre Manuali, som först
är vthgångit / intet finnes alle the nödige Handböcker som
vthi thet större äre författade / och hoos Lapparna eliest hög-
nödigt behöfwes : Thersforutan är icke heller vthi Lap-
marken mycket grant Tryck tjänligt : Hoppas alltså at
iagh här medh hafwer warit Läsaren til wilies och behagh.

Men sielfwe Translationen belängande / beder iagh
then Christelige Läsaren intet wille förhastta sigh dömandes
om några Fehl / som honom kunne synas här wara inriktne /
antingen vthi några Meningars och Ordz correspon-
dens och lijkheet medh Swenskan / Item the Psalmers
Ordning och Lydelse som gå på Rym / Och hwad mehra
vthi syllabicerande och Stafwelserne / eller annat tyckes
wara befintlige. Hwad thet förste widkommer / så hafwer
iagh intet allestädes verbotenus följt then Swenske
versionen, vthan haft ther brede widh andra goda versio-
ner

ner, och alt så lämpat at ihenne Translation sw skal kom-
ma i een klar och tydeligh Mening öfwereens medh then
förste och originaliske Texten / Effter som sådane ätskild-
nader jämwäl finnas vti ätskillige Rum / vtaff hwille iagh
här allenast någre få wil vpreppa och ihugkomma : Säsom
Psal. 119. v. 83. står : Ty iagh är säsom en Lågel vthi
Röök / Thet iagh således hafwer tälkat : Jubte modn
lem naukoht ahte nackte suofwofn. Thet är : Ty iagh är
säsom ett Läder vthi Röök. Prov. 6. v. 26. Ty een Skö-
kia tager ett stycke Brödh : Jubte ahte huorra puhta eris
laipest. Thet är : Ty een Sköfia bringer enom isfrån Brö-
dei. Cap. 7. v. 27. Hennes Huus är Helsewetes Wägar /
ther man nederfaar vthi Dödzens Kammar : Suun kate
lie Helweti keino / iocko wuollus / manna iabmeme saiat.
Thet är : Hennes Huus är Helsewetes Wägh / som neder-
faar vthi Dödzens Rum. Cap. 11. v. 20. Herren haf-
wer een stiggelse til itt wrängt Hierta / och itt behagh til the
froma : Herre submel adna ahte wasteswot tan suoc-
kas waimo quoitu / walla mainetom suun autesn täckaha :
Thet är : Herren Gudh hafwer een stiggelse til itt wrängt
Hierta / men then oskyllige är honom täck. Spr. 51. v. 14.
Och åkallade HERAN min Fader och HERA : Ja wäc-
ken zuorfwoim HERA muun Arzen ia Kaieteien.
Thet är : Och iagh åkallade HERAN til hiely / min Fader
och Rådhwisware. Sådane och flere små differentier
och ätskildnader vthi thenne Translationen äro inkomne
intet aff incuria, vthan medh wilia / effter Textens con-
formitet.

Vthi Rym Psalmernes förtälkande hafwer iagh före-
nembligast achtat lensum och meningen / oansedt then
medh lijkheet i Orden intet allidh är vthfatt / som i the
Swenske Rymen / Effter som thet icke heller allidh är
til

til practicera vthi andra Språk som mehr äre excolerade
 än thet Lappiske / at vthi en scansion kan altijdh achtas
 både sensus och liftheet i Orden / Vthan för Rymmen skul
 måste man offta skrjda in alium dogh analogum sensum.
 Ordnungen medh sådane Psalmer hafwer iagh hållit såsom
 the vthi then senast tryckte Bysata Psalm Boken äre ins-
 förde. Men effter som aff Versionens vpreppande å nyjo
 ett Förhinder migh ther vti är infallit medan then trycktes/
 och iagh effter någre förnembtige Måns Jurådande mås-
 te verterera och sättia flere Psalmer til/ vthur the Swenske
 och Finske Psalm Bökerna tagne / som intet äre vti Ma-
 nuali författade / kunde altså någre Psalmer intet blifwa
 satte effter then Bysatiska Psalm Bokens Ordning/ vthan
 effter then förfatning som vthi Manuali giord är.

Vthi Syllaberne eller Stafwellerne hafwer iagh gärna
 welat achta enahanda modum / vndantagandes någre
 dictioner/ som för Dialecternes och pronounciationens
 varietet skul intet äre altijdh medh samma Bookstäfwer
 skrifne/ Såsom : Muidni muini / mihi; Tuidni tuini/
 tibi; Suidni suini/ sibi; Kalgka kalka/ oportet; Palg-
 ka palga/ via trita : Så och vthi någre Bookstäfwers
 duplicerande: Ziabbes ziabes/ pulcher; Wuorras wuo-
 ras/ senex; Nuorra nuora/ juvenis; Warra wara/
 langvis; Waare ware/ sylva; Stuorra stuora / ma-
 gnus, a, um, &c. Jtem/ medh skilde Bookstäfwers för-
 wandlande: Såsom ära: A. E. A. ihermes ijarmas/ sa-
 piens; E g. k. tacka taga/ facit; D. t. sitta sida/ vult; M. n
 mubbe nubbe/ alter, s. x. z. vxe vxe/ janua; äxe ouse/ ramus;
 ziebot siebot/ collum. Sådane Bookstäfwers förwandlan-
 de hafwer man derföre tillätit/ at then ene Lappen må blifwa
 waan medh then andres pronounciation: Såsom the och
 eliest vthi taalethwar andra kunna wäl förstå : Och the

son

som wilia lära thetta Språket/ måge här aff wänia sigh til
 at förstå thes åthskillige pronounciation, doch behålla then
 som the bruka medh hwilken man måst vngåås: Åfwen
 för samma orsaak står offta effterst vti en diction S. eller
 Z. vdnais vdnais/ hodiernus; R. eller Z. heimosn heibmost/
 domi, Jor. eller Jj. vlmuisin vlmuisij/ hominum, &c.
 Vthi sådane Ord är altijdh samma mening/ therföre hwar
 och en må them läsa som han eliest är öfwat at tala och pro-
 nunciara. Hwad eliest errata typographica belangar/
 kunna the finnas vndertijden medh någon Bookstaf; förs-
 sättiande och transverterande; Dogh intet så stoort som
 medh ringa möda och Pennan icke kan corrigeras / them
 iagh beder then Christelige Läsaren sielss förbättra/ och an-
 dra ehwarest the finnas effter som the aff contextu wäl
 kunna blifwa märkte.

Här bör migh icke heller gå förbij at admonera Läsaren
 om thetta Ordet (Heligh) Nembligen at thet vti somblige
 Lapmarcker kallas allenast Ullis / vthi somblige allenast
 Passe: altså är thet och vthi versionen åtskilligen brukat
 wordet; (Jordan/ cogito) förstå alle Lappar intet/ vthan
 bruka therföre Bsjutam / som hafwer samma bemärkelse/
 Och äre wäl någre flere Ord/ som hoos alla icke hafwe wa-
 rit så vthi bruuk/ kunna doch genom Öfning blifwa bekans-
 de/ när som Språket blifwer mehr och mehr excolerat och
 brukat. Ytterligare är och thet Fehlet vthi Lappiske Språ-
 ket / at the intet hafwa Namn på the ting som hoos them
 icke wanka/ eller the aff andres Umgänge hafwe lärde wes-
 ta: Therföre är man nödgat worden / at imitera andra
 Språk ther vthi / behållandes lifwäl Lappiske termina-
 tionen och egenstapen/ Ther vthi Öfningen och medh tje-
 den kan blifwa en Mestare. Och skulle man then gunstige
 Läsaren billigt om något mehra påminna/ Men effter thet

b

wil

wil blifwa något widlöfftigt / wil iagh Läsa-rens gode pa-
tientie intet misbruka / vthan förmodar aff thetta som nu
vthi fortheet är mentionerat och ihugkommet / skal förs-
krås och alt thet andra. Ytterst / om nu något annat
Fehl finnes / så at alt kan icke vara träffat och satt (som
wål icke heller mögeligit är) effter hwars och ens iudicium,
beder iagh then Christelige och rättfämnige Läsa- ren hafwa
migh och mine Tälkar ther vthi excuserade / och här medh
Gudi trånsligen och wänligen befaler. Stockholm Do-
minica X XII. Trinitatis, Anno M DC XLVIII.

Then Christne och rättfä-
nade Läsa- ren

A. T. W. O. T.

Joh. J. Tornæus
Bohn.

Christina medh Gudz Nåde / Swe-
riges / Göttes och Wendes vthforade Drotte-
ning och Arffurstinna / Storfurstinna til Fin-
land / Hertiginna vthi Estland och Carlen /
Fröken öfwer Ingermanneland / etc.

Wår Gunst och nådige benägen-
heet medh Gudh Alzmechtig.
Wij förhålle eder här med nådeligen
icke Magister Johannes Tornæus, hurule-
des wij icke utan godh åtnöije och be-
hagh hafwe så igenom wår hoos eder
warande Landzhöfdinge / som nu seder
mehra igenom Erkebiskop Doct. Pau-
linum förspordt eder använde gode
flijt och ißwer både medh Församlin-
gens ordinerande och förbättrande i
Tornö Stadh / så wål som Lappernes
cultur ther omkring och tijde informa-
tion vti theres Christendoms stycker.
Wij erkänne thenne eder öfswade alß-
war samheet och flijt nådeligen / Och
wele

welc widh förefallande lägenheet haf-
wa den wti nådige åtanckar och ihug-
kommelse. Nu effter som wi i anseende
de aff Lapparnes bättre information
wti theres Christendoms stycker/samt
upwäckelse til devotion oc gudelighet/
hafwe för nödigt ansette at låta trans-
ferera och försättia wårt Manuale Sue-
ticum på Lappiske Tungomålet / i be-
trachtande at ther i förutan Ewange-
lia och Psalmer och så Jesus Sprach
och Salomons Ordspråk / som til
informationem morum äre mycket af-
wen och beqwämme/författade äre/jäm-
wäl wi aff thet gode förtroende wi
göre ofz om edre qualiteter, hafwe sun-
nit eder person til thet wäretes förrät-
tande capabel och beqwäm: Hwarför-
re hafwe wi eder här medh denne åhu-
gan nådeligen welat betroo och på-
läggia

läggia medh nådig befallning/thei i lå-
te eder wara anlägit be:^{te} Manuale med
förderligste som ssee kan och eder tjänst
tillåter at transferera och förtälka på
thet bästa och tydeligste som sigh göra
låter/så lagandes at i träffa theruti me-
delwägen oc then dialectum som samt-
lige Lapparne effter åtskilligh indole aff
språken sin emellan bäst kunna förstå
och måst komma öfwerens wti. Så
wi och sedan i ther medh äre färdige/
welc ställa then ordre, at be:^{te} Manuale
skal medh wår bekostnad förderligest
blifwa tryckt och förfärdigat. Förut-
than thet wi och welc edher anwände
möda och flijt medh alt godt nådigst
erkänna och ihugkomma / Förblif-
wande eder med Gunst och Nåde be-
wagne. Och befalle eder Gudh nå-

Deligen. Datum Stockholm den 28
Februarij, Anno 1643.

Högstbe: Hennes Kongl. May: sampt
Sweriges Rijtes respectivè Förmyndare
och Regering/

Per Brahe Grefwe
ell Wisingborg S. X.
Droget.

Gustaff Horn
i X. Markens
ställe.

Clas Fleming
i X. Amiralens
ställe.

Per Sparre i Rijkz
Causlerens ställe.

Gabriel Oxenstierna/ Frøyherre
ell Wöcby och Lindholmen/ S. X.
Statenåstare.

Reverende Domine Magister &c.

Quantò deterior est & magis inimi-
ca fidei inculta barbaries! tantò illi melius a-
pud Deum hominesq; audiunt, qui redemptos Chri-
sti cruore mortales ab eadem nituntur vindicare.
Commendat equidem Apostolorum nomen & qua-
si Deo hominumq; memoriæ consecrat, quod pio
Zelo studuerint in agnita veritate conservare con-
versos ad fidem Christi Judæos pariter ac profely-
tas: Illud tamen ante omnia laudari solet, quod
spretis periculis, posthabito potentium odio, contem-
to tumultuantium populorum furore & fortunâ
omni insuper habitâ, quicquid in ijs erat donorum,
virium, Industriæ, imò vitam deniq; ipsam, gentibus
convertendis impenderint. Nimirum, eos Christo
lucrari, qui sine Christo erant, qui extorres à comu-
nionem Israelis erant, hospites testamentorum, spem
non habentes & sine Deo in mundo; *gloria quanta!*
Quin imò, laudem in eo omnem & collocasse &
quæsiuisse penè videntur, quod famem, sitim, frigo-
ra, æstum, odia, persecutiones, probra & nullas non
mortes paterentur, modo novorum credentium ac-
cessione cæcum Christi possent cumulare. Unde
ab impia, occæcata & ad stuporem usq; indurata Ju-
dæorum gentè in Synagogis percussi, gaudebant se
dignos à Deo reputatos, qui pro nomine Jesu & Ec-
clesiæ ex conversis gentibus incremento, pænas da-
rent. Horum præclara exempla, mihi imitatus vi-
deris, doctissime Magister: Et cum nulla eorum mo-
nita spreveris, tamen hoc unum pauli, præ cæteris
observasse judicaris: *Estote imitatores mei, sicut ego*
Chri-

Christi. Nam ex quo Pastoris officium & dignitatem apud remotas plagæ Borealis incolas suscepisti, nihil duxisti antiquius, quam commissam tibi Spartam rectè curare. Non videri pastor, sed esse voluisti. Ideoq; cum negotium tibi factum fuerit cum lapponibus, hoc est (Si mitiori labio utar) Semigentibus, utpote quorum animos adhuc occupabat haud parva pars superstitionis & Idolomania gentilis, id unicè agendum putabas, ut pulsâ barbarie, rectè in Schola Christi excolerentur, prostantq; uni cuius duces quibus pede inoffenso ad salutarem Dei cognitionem iretur. Et cum tibi probè constaret nihil æquè mortalium conatus ea in re remorari, ac ignorantiam linguarum, quibus Dei verbum & canitur & prædicatur, mox apud te media meditabaris, quæ tâto defectui, tot animabus ominoso, in tempore, mederentur. Familiare tibi erat illud Apostolicum: *Si incertam vocem dederit tuba, quomodo comparebunt? Defectum hunc non dissimulabas metu molestiæ* Ut solent pigri ventres, & animarum prædatores; Sed eundem oportune & quicquid pro eodem tollendo agitabas, ijs, quorum interest, cum primis supremo Magistratui intimabas. Hic verò, pro eo ac debuit, salutem cæci populi pariter ac tuum ardorem sibi commendans, mandatum dedit ut ea biblicorum & Christiani cultus momenta in vernaculam transferres, quotquot volumine præsentis coercerentur. Qua verò pietate, fide, industriâ, Zelo, vigilantia, laborum tolerantia, cura & impensis hoc iuris expeditum, facer hic tuus factus, sine meo ipse præconio abundè testatur, & ad seram usq; posteritatem divulgabit. Ergo cum tanta præstiteris divina

ope

ope adiutus, ijsq; iam supremam imposueris manum, par omninò est ut tibi gratulatum veniam. Sed nescio unde inter tot divinæ actionis momenta merito incipiam? Imo hoc ordine progrediar. Pietatem & reverentiam erga Deum, erga Magistratum obedientiam, Zelum in arduo officio, felicitatem administrati muneris, gaudium conscientia, commodissimam hanc occasionem de Ecclesia Christi benè merendi, & eximij hujus operis fructus sperandos: multorum, nempe, in verbo illuminationem priori majorem, fidei incrementum, nec paucorum conversionem, tibi ex animo gratulor. Mihi autem vehementer gaudeo, quod te, quo in juventute studiorum socio usus sum, nunc in Ministerio Christi cooperatorem habeam tam fidelem & indefessum. Utinam alij tuo exemplo ad faciendum paria, alij ad majora audendum, ij verò, quorum interest ad tendendum, quam orsus es telam, ad calidissima mea aliorumq; vota exstimularentur! Augeat Deus te, me & omnes verbi ministros, abundantè gratiâ suâ adimpleat donis necessarijs, stimulet nos Zelo gloriae suæ & verbi propagandi, ut rectè, pie, vigilantè, indefessè & animo imperterritò, Legatione pro Christo fungamur! Sic fiet, ut in magno restitutionis die, simus à salvatore nostro cum gaudio hanc vocem auribus gratissimam audituri: *Euge Serve bone! in paucis fuisti fidelis, super multa te collocabo, intra in gaudium Domini tui:* Cæterum, vota mea cum tuis jungo, Deumq; obtestor, velit hisce conelamatis temporibus, in quibus abundat iniquitas, sævaq; bellona interitum Regnis, Ecclesiae ruinam & eversionem minatur, conservare in patriâ verbum tuum,

L. cc-

facere ut labor tuus non sit inanis, & te diu à mortali-
tate asserere, ut in similibus, Ecclesiæ Christi possis
inservire, Vale.

Epigram. ad eundem.

Est opus eximium, doctam satis ante cohortem,
Christi, continuo verba docere Dei.
Majus at est, fateor, raro conarier ausu,
Credat ut in verum, barbara turba Deum,
Posterius pauci faciunt, quos inter honorem
Tu merito magnum, docte Magister habes.

Scripti pio & amico animo

Er. Gab. Emporagtius S. S. Theol. D. &
Concionator Regius primarius.

In versionem Lapponicam

Reverendi & Clarissimi viri Dn. Magistri

JOHANNIS JONÆ TORNÆI,

Tornensium Pastoris vigilantissimi, Affinis dile-
ctissimi ac in Christo Fratris coniu-
ctissimi.

Sacri lego studio remoratos esse gregales,
Christicolas fieri Lappos & Relligionem
Syncceram amplecti, est graviter conquestus Olaus
Magni, Archiprasul Patriæ Papisticus olim
Post abitum à Patria dulci: veluti Damianus
A Goës scribit. Sed nunc sublata querela est
Hoc nostro Seclo: Deo honor sit lausq. perennis.
Nam postquam Patria vindex & Relligionis
Gostavus Primus, Patriæ Pater impia Papa

Dog-

Dogmata, quæ nostris Patribus suggestit iniquè,
Expulit è Patria & Syncceram Relligionem
Restituit regno, Lappi quoq. Relligione
Verà gaudebant. Carolus Rex atq. deinde
Gnatus Gostavi Lappis sana atq. sacella
Ædificat, largus confertq. salaria Magna
His quos prædictis à sacris esse volebat
Indoctis Lappis. Sed nec neglexit eosdem
Magnificus Gnatus Caroli Gostavus Adolphus,
Ob res præclare gestas cognomine Magnus.
Et pia Gnata p. Christina Augusta, parentis
Gostavi Magni, Patriam nunc rite gubernans,
Hac rudibus Lappis struxit compluria sana,
Lapporum hac verbi præconibus atq. ministris
Munificè atq. piè reditus augebat abunde.
Hac tibi mandavit Sophia præclare Magister,
Lapponicè ut reddes libros sacros Manuali,
Sveco contentos, alios & quos habet illud.
Hac pietate suâ fecit finem esse querela
Prædictæ remora, Maiorum exempla sequuta.
Cui Deus annis det longævum ut Nestora vincat,
Pacatè atq. piè vivat regnumq. gubernet.
Vel si invito animo, ut nunc fit, svadente Malignâ
Bellonâ Austriacâ cogatur belligerare,
Da Deus ut laudem insignem atq. strophæa reportet.
Hanc pietate sua maneant quoq. præmia tandem
Condigna in cælo, post insuperabile fatum.
Te quoniam Tornæe vigil non terruit ingens
Hoc opus, hicq. labor prædurus difficilisq.
Inculta haudq. tuum terrebat Lappica lingua
A puero insveta ac cognita non ita pridem,
Conatum: Nec quæ fecisti impenssa benignè

270

*In Lappos magna, atq; alios quævis indiguisti
Usq; ad opus rite & perfectè perficeretur,
Fecere ut cepto hoc timidus mentem revocares,
Sed supplex factus Deo & auxilio illius inde
Hoc opus aggressus, perfectè finierasq;
Quo facis ut flamen sacrum requiescat in oris
Arctois: Velut et facis ut rite erudiatur
Veram ad justitiam populus minus antea doctus:
Ergo tibi in terris crescent hic præmia Magna,
Quippe decus summum, & nomen post fata superstes,
Sed Maiora tibi in cælo, mihi crede, parata
Sunt, ubi tu inter eos qui multos erudiere ad
Iustitiam Sanctam, fulgebis sideris instar.*

Amicæ recordationis & fraterni
officii ergo faciebat

Andreas Canuti Gevaliensis Præp.
& Pastor Lulensis.

Ad Reverendum & Charissimum virum
M. IOHANNEM IONÆ TOR-
NÆUM, In Tornââ Bothniæ occidentalis pasto-
rem vigilantissimum, Manualis huius
Lapponici translatorum.

Tympana Lapponibus demis vesana Johannes,
Ipsi quæ kannus, vel sua fistra vocant.
Et magicas pestes, & cultus dæmonis aufers,
Quæis iterum Spargis dogmata Sancta Dei.
Jova tibi cælumq; favet. Quæs Suecia grates
Ansgario debet, jam tibi Lappo pareat.

Honoris & amoris ergo, exigua hæc apponebat

M. Samuel Bened. Hamarinus Stocholmi
ad S. Claram Pastor & Consistorii Assessor.

Aliud.

LAppo tu gratare Deo, verè cupienti
Nempe tuam ipsius firmam, immensamq; Salutē,
Ac cunctorum Hominum, sancto verbo recondam;
Quin & REGNANTIS Regno, non immemor esto
Sacrae CHRISTINÆ, verbo reddentis Alumnos,
Idq; tua Lingua, numerosis Sumtibus aprè
Curantis, (curet quā fortiter OMNICREATOR!)
Eximium per Tornæum, Manuale parantem
Næ sinè Collega, miro quod Honore, Labore;
Huncq; Virum Doctum perdisce Bonò venerari!

Thomas Mich. Ubsalius,
P. Æstun. in Roxalania.

Alibi

I Apolo in gratia...
Ac cunctorum...
Quin & REG...
Sicut CHRISTIANE...
Idem in lingua...
Curant (sicut...
Eximium per...
N. & hinc...
Hincque Varum...

Thomas Michl. Libellus
P. Hann in Roxlania

NOI...
...
...
...
...
...
...
...
...
...

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side]